

KADIN SAHÂBİLERİN İSLÂM HUKUKUNA KATKILARI: HZ. AIŞE ÖRNEĞİ

THE CONTRIBUTIONS OF WOMEN COMPANIES TO ISLAMIC LAW: AISHA EXAMPLE

Geliş Tarihi: 20.04.2022 Kabul Tarihi: 26.08.2022

✉ TAHA YILMAZ

DR. ÖĞR. ÜYESİ

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

orcid.org/0000-0001-9503-3937

tahayilmaz1981@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın amacı, genel manada kadın sahâbîlerin İslâm hukukuna katkılarını, özelde ise Hz. Aişe'nin (ö. 58/678) İslâm hukuku ile ilgili görüşleri ve yaşayışını göz önünde bulundurarak İslâm hukukuna ne gibi katkılar sağladığını ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında fikhî ahkâma konu olmuş ilk dönem kadın sahâbîler ve Hz. Aişe esas alınarak bu alandaki İslâmî literatürden yararlanılmıştır. Nitekim Hz. Aişe olayların bir öznesi veya toplumda hâkim olan yanlış geleneğe karşı mücadele ederek, soru sorarak ya da fikrine başvurulduğunda görüşünü ortaya koyarak İslâm hukukuna kaynaklık etmiştir. Asr-ı saadette yaşayan diğer kadınlar da aynı zamanda İslâm hukukunun teşekkülü esnasında aile hukuku ile ilgili birçok hükmün inmesine kaynaklık etmiştir. Kur'an ile Sünnet de kadına yönelik olan ve kadınların çabası sonucu oluşan bu özel hükümleri ortaya koyarak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Toplumsal yaşam İslâm dininin kuralları çerçevesinde oluşurken bu rahmet ikliminden kadınlar da yararlanmış ve kadın imgesi vahyin perspektifinde yeniden şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Asr-ı saadet, Kadın, Sahâbî, Hüküm.

ABSTRACT

The aim of this study is to look at women's contributions to Islamic law in general and to find out what kind of contributions Aisha made by looking at her ideas and life on Islamic law in particular. Within the scope of the research, the Islamic literature in this field was used based on the first period female Companions and Aisha, who were the subject of fiqh. As a matter of fact, Aisha became a source of Islamic law by fighting against the wrong tradition prevailing in the society, by asking questions or by expressing her opinion when her opinion was sought. At the same time, many other women living in the age of bliss were the source of many provisions regarding family law during the formation of Islamic law. The Qur'an and the Sunnah have also revealed these special provisions that are aimed at women and formed as a result of the efforts of women and have enabled them to reach our day. While social life was formed within the framework of the rules of the Islamic religion, women also benefited from this climate of mercy, and the image of women has been reshaped from the perspective of revelation.

Keywords: Islamic Law, Age of Bliss, Women, Companions, Judgment.

SUMMARY

The aim of this study is to look at women's contributions to Islamic law in general and to find out what kind of contributions Aisha made by looking at her ideas and life on Islamic law in particular. Within the scope of the research, the Islamic literature in this field was used based on the first period female Companions and Aisha, who were the subject of fiqh. As a matter of fact, Aisha became a source of Islamic law by fighting against the wrong tradition prevailing in the society, by asking questions or by expressing her opinion when her opinion was sought. At the same time, many other women lived in the age of bliss were the source of many provisions regarding family law during the formation of Islamic law. The Qur'an and the Sunnah have also revealed these special provisions that are aimed at women and formed as a result of the efforts of women and have enabled them to reach our day. While social life was formed within the framework of the rules of the Islamic religion, women also benefited from this climate of mercy, and the image of women has been reshaped from the perspective of revelation.

The traditions of society, natural conditions, and some sanctities have been effective in determining the roles assigned to women and men in society. Again, the roles they have acquired in the social statuses assigned to women and men in the historical process have undergone some changes and continue to be subject to change and transformation until today. Especially in societies where physical power is at the forefront, the distinction between men and women has become more evident, and roles and social status have been more sharply separated from each other. In general, women were encouraged to submit and remain silent. These features were seen as the elegance and femininity that should be found in women. However, with the advent of Islam, a completely different view of this understanding prevailing in society was developed. Since Islam does not want anyone to suffer oppression and injustice, it creates a climate of mercy toward all members of society. Thus, the religion of Islam did not want women to remain silent, emphasizing that they should appropriately express themselves. With this positive climate created for women, women learned their religion and revealed a new identity while engaging in scientific activities.

In the age of bliss, the companions tried as hard as possible to spend time with the Prophet Muhammad. However, this is not an easy situation in terms of living conditions and opportunities. In addition, many factors, such as their frequency of being with the Prophet, intelligence, gender, age, and occupation, have significantly influenced their understanding and interpretation of both the hadith narration and the Sunnah of the Prophet of Islam. Women have revealed their existence with the revelation that has come down, and their already existing labor and efforts have been confirmed by the first source of law. In this way, women have seen themselves as important in every field, removed all obstacles in front of developing their abilities, and have reached a comfortable life. This rapid change has shown itself in every field.

Women could easily ask what they thought in the presence of the Prophet and feel safe. The existence and identity of women were recognized in society. At the head of these pioneering women was Aisha. She summed up the positive change for women. Aisha, with her scientific acquis shaped in the cradle of revelation, served as a consultative office in the society in which she lived. In this respect, with the narrations she made from the Prophet, she was the source of the foundation stones of every field in which the woman showed her presence in society, especially the Islamic Family Law. The reason why Aisha's hadiths are discussed is that the hadiths she narrated are the source of the provisions of Islamic law. Aisha was not only a hadith narrator but also made corrections to her identity as a jurist and commentator and led the Companions to understand the religious rules correctly. Again, the effects of the female companions in general and Aisha in particular during the descent of the revelation were included and evaluated separately in this study.

GİRİŞ

Toplumda kadın ve erkeğe biçilen rollerin belirlenmesinde toplumların gelenekleri, tabiat şartları ve birtakım kutsallar etkili olmuştur. Yine tarihî süreç içinde kadın ve erkeğe biçilen eş, anne-baba, kız veya erkek evlat, kardeş, komşu, arkadaş, akraba olma gibi toplumsal statülerde edindikleri roller birtakım değişikliklere uğramış ve günümüze kadar da değişim ve dönüşüme tabi olmaya devam etmektedir. Özellikle de fiziksel gücün ön planda olduğu toplumlarda kadın ve erkek arasındaki ayrım daha da belirginleşmiş, roller ve toplumsal statüler de daha keskin olarak birbirinden ayrılmıştır.¹ Genelde kadın boyun eğmeye, susmaya ve teslim olmaya teşvik edilmiştir. Bu zikredilen özellikler kadınlarda bulunması gereken zarafet ve kadınlık özelliği olarak görülmüştür. Fakat İslâm dininin gelişiyle toplumda hâkim olan bu anlayışa tamamen farklı bir bakış geliştirildi. İslâm hiç kimsenin zulme ve haksızlığa uğramasını istemediği için toplumun tüm fertlerine karşı rahmet iklimi oluşturdu. Böylelikle İslâm dini kadının susmasını istememiş, onun uygun bir tavırla kendisini ifade etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kadınlar için oluşturulan bu olumlu iklimle birlikte kadınlar dinini öğrenmiş ve ilmî faaliyetlerde bulunan yeni bir kimlik ortaya koymuştur. Mesela Havle bint Sa'lebe b. Esrem el-Ensâriyye (ö. 32/652-53) kendisine zihâr² yapıldığı zaman uğradığı haksızlığın bilincinde olmuş ve cahiliye toplumunda yetişmiş sıradan bir insan olmasına rağmen zulme uğramaması gerektiği bilincini İslâm'ı kabulüyle kazanmış ve hakkını savunmuştur.³ Havle'nin Allah'ın adaletine güveni tam olduğu için Hz. Peygamber'e başvurmuş ve sorununu çözmek

¹ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 23-25.

² Zihâr: Kocanın, karısını annesine veya dinen nikâhı düşmeyecek yakınlarına benzetmesi anlamında bir fıkıh terimidir. Böylelikle kadın ne evliliği normal şekilde devam ediyor ne de boşanabiliyordu. Böylece kadın cezalandırılmış oluyordu. (el-Mücadele 58/2-3; Ahmet Yaman, "Zihâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/387-390.

³ İbn Mâce, "Mukaddime", 13; el-Mücadele 58/1-4; M. Yaşar Kandemir, "Havle bint Sa'lebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/539.

için mücadelesini sürdürmüştür. Havle'nin bu inancı göklerden vahyin inmesine sebep olmuştur.⁴ Ayrıca Havle'nin bu çabası sadece kendi çıkar ve menfaatini gözeten bir durum da değildi. Toplumun bütün kadınları da bu hükümden yararlanmıştı. Yine Asr-ı saadette Ümmü Seleme (ö. 62/681) de Hz. Peygamber'e "Allah Teâlâ niçin devamlı erkek sığısıyla hitapta bulunuyor?" diye sormuş⁵, bunun üzerine kadınlardan bahseden âyetler inmiştir. Ümmü Seleme'nin zekâsı ve istişare kabiliyetinden dolayı Hz. Peygamber zaman zaman kendisine çeşitli konularda danışmıştır. Ayrıca Ensar'dan bazı kadınlar öğretmenlik yapmışlardır.⁶ Mekke uzun zamandan beri ticaret ve hac merkezi olmasına rağmen Medine'deki kadınların durumu Mekkeli kadınlardan farklıydı. Çünkü Medine bağ bahçeyle uğraşılabilir bir yerdi. Kadınların çalışması gerekiyordu. Bu da toplumda kadınlara birtakım hürriyetlerin tanınmasını gerektirmiştir. Cahiliye döneminde Mekke toplumunda kız çocukları bir yandan ekonomik olarak aileye yük kabul ediliyor diğer yandan toplum içinde kız çocuğuna sahip olmak utanç sebebi sayılıyordu. Bu ve benzeri şeyler dışında birçok etken sebebiyle kız çocukları diri diri gömülüyordu. Aileye herhangi bir katkısı olmadığı düşüncesiyle bu tavırlar sergileniyordu. Çünkü koyun güdemiyor, savaşa katılamıyorlardı. Medine'de ise kadınlar toplumun içinde ön plandaydılar. Hz. Ömer (ö. 23/644) bu konuda, "Ey Kureyş halkı kadınlar bize galip geldi. Biz Medine'ye hicret ettiğimizde oradaki kadınlar erkeklere hükmediyorlardı. Bizim kadınlarımız da Medine kadınlarını kendilerine örnek aldılar." diyerek kadınların toplumdaki etkin rollerine vurgu yapmıştır.⁷ Hatta mescitte mehir bedellerine sınırlandırma getirmek isteyen Hz. Ömer minberden daha inmeden bir kadın ona âyetle cevap vererek itiraz etmiş⁸ ve o da "Bir kadın beni düzeltti."⁹ demekten kendini alamamıştır. Hz. Ömer sert mizaçlıydı. Bir gün Hz. Peygamber kadınlara vaaz ederken¹⁰ Hz. Ömer mescide girmiş, kadınlar Ömer'in sertliğini bildikleri için toparlanmış ve saygı ile ayağa kalkmışlardı. Kadınların bu halini gören Hz. Ömer, "Hz. Peygamber saygı görmeye benden daha layıktır." demiştir.¹¹ Bu olayla da anlaşılıyor ki, Resûlullah kadınlara son derece şefkat ve merhametle dav-

⁴ Huriye Martı, *İslâmda Kadın* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 12-22.

⁵ M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/328-330; Âl-i İmrân, 3/195; Tirmizî, "Tefsîr", 9; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/290.

⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/372.

⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât'ül-kübrâ*, 8/182-183; Buhârî, "Nikâh", 80.

⁸ en-Nisa 4/20; İbn Hacer, *el-Metalibü'l-âliye*, 2/4-5; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/168; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid* (Mısır: t.y.), 4/283.

⁹ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/168.

¹⁰ Buhârî, "Sâlât", 2; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/523; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 24/204.

¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/491.

ranmıştır. Onlar da Hz. Peygamber'in bu tavrının farkındaydılar. Bunun bir göstergesi olarak kadınlar Hz. Peygamber'in sağlığında, hastalığında ve hatta savaşta en zor anında hep onun yanında olmuş ve ona ellerinden gelen yardımı göstermişlerdi.

Hız. Aişe "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâ, dinlerini öğrenmede ve fikhî bilgi edinmede onlara engel olmuyor." demiştir.¹² Örneğin, Esmâ bint Şekel (ö. 30/650) hayızdan sonra kadınların gusül etmesi konusunu sormuştu.¹³ Medine'deki kadınlar bu tavırlarıyla toplum içinde bize örnek bir portre ortaya koymuşlardır. Kadınlar toplumda alınan kararlara etki ediyorlardı. Onlar, İslâm dininin adalet ve insaf dini olduğunun bilincindeydiler. İslâm'ın eski düzeni korumak için gelmediğinin de farkındaydılar. Bu yüzden problemlerini açık bir şekilde ortaya koyuyor ve çözüm istiyorlardı.¹⁴ Günümüzde ise özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte fiziksel gücün toplumsal yaşamda yoğun etkisi azalmaya başlamış, kadın farklı alanlarda kendi kimliğini ortaya koyma fırsatı bulmuşsa da İslâm dininin kendisine verdiği haklara bir türlü ulaşamamıştır. Asr-ı saadet döneminde ise kadınlar tebliğ, irşad, cihad ve ilmi faaliyetler vb. görevleri ifa etmekle birlikte İslâm hukukunun teşekkülünde de büyük bir rol oynayarak kendilerini bu sürece aktif bir şekilde dâhil etmişlerdir. Onlar bazen bireysel

¹² Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, 6/148.

¹³ Müslim, "Hayız", 13; Ebû Dâvûd, "Tahâre", 120.

¹⁴ İslâm Hukuku kadının doğumundan ölümüne kadar toplumsal statüsüne çok büyük bir önem vermiştir. Yaşarken ortaya koyacağı güzel amellerinin sevap olarak âhiret hayatında da karşısına çıkacağını bizzat Kur'an-ı Kerim âyetleriyle garantilemiştir. Onun amelini kocasının amelinden ayırmıştır. Kadının güzel ve utangaç görüntüsü altında eşsiz bir zekâyâ sahip olduğu vurgulanmıştır. Nitekim vahyin ilk indiği zamanlarda Hz. Peygamber'in telaşını ve paniklemesini gideren kişi eşi Hz. Hatice olmuştur. Zekâsı ve ferasetiyle kocasına güven vererek onu teselli etmiş "Yakın akrabamı uyar" şeklindeki Şuâra Sûresindeki âyet inince de ona ilk iman eden kişi yine Hz. Hatice olmuştur. Aynı şekilde Hz. Aişe, zekâ ve ilmi kabiliyetiyle seçkin bir kadın olarak ön plana çıkmış ve tüm zamanların en bilgili kadını olma şerefine sahip olmuştur. Hayatı boyunca yaptığı ilmi faaliyetlerle ismini tarihe altın harflerle nakşetmiştir. Aynı şekilde Kur'an'da birçok sûre kadından söz etmektedir. Nisâ, Talak, Meryem, Bakara, Nûr, Ahzâb, Mücadele, Mümtehine, Tahrim sûrelerinde birçok âyet kadınlarla ilintili inmiş ve onlarla ilgili konuları ele alıp açıklamalarda bulunmuştur. İslâm âlimleri tarafından hakkında Allah'ın âyetler indirdiği şahısların adıyla eserler telif edilmiştir. Bu şahısların birçoğunun kadın olduğunu görmekteyiz. Nitekim Cahiliye Arap toplumunda bir utanç sebebi kabul edilerek diri diri gömülen kız çocuklarının masumiyetini ilâhî irade dile getirmiş ve bu çirkin geleneği yasaklamıştır. Allah bu fiilleri yapanları kınayarak peş peşe âyetler indirmiştir. Kadın ceza ve sevapta erkekle eş değer kabul edilmiş, salih amelinin de hiçbir zaman boşa çıkmayacağı Allah tarafından ayrıca beyan edilmiştir. (et- Tekvîr 81/8-9; en-Nahl 16/58-59; el-En'âm 6/151; el-İsrâ 17/31; el-Hucurât 49/13; en-Nisâ 4/1, 124; Âli İmrân 3/195; et-Tevbe 9/67, 68, 71,72; el-Ahzâb 33/35; el-Mü'min 40/40; et-Tahrîm 66/10; el-Hadîd 57/12; eş-Şuarâ 26/214; Mahmud Şeltut, *el- İslâm akîdetün ve şeriatün* (Dimeşk: Daru's- şirik: 1988/1048), 218.

bazen ailevî bazen ise toplumsal konularda karşılaştıkları sıkıntı ve zorluklara göğüs germiş, bu problemlere çözüm yolları aramışlardır. Özel, ailevî ve toplumsal sorunları Hz. Peygamber'e arz ederek çözüm istemişlerdir. Bunlar üzerine bazen âyetler bazen de sûreler nazil olmuştur.¹⁵ Böylelikle çalışmamızın giriş kısmında genelde ahkâma konu olan ilk dönem kadın sahâbîleri, makalenin özelinde ise topluma rehber ve hukukî kaynak olması bakımından Hz. Aişe'nin hayatı ve fikhî alana dair yaptığı katkıları ele alınmıştır. Bu konuları işlerken de çok fazla ayrıntı olacağı ve makalenin özü kaybolacağı düşüncesiyle mezheplerin bu konulara dair tartışmalarına girilmemiştir. İlk olması ve sonraki çalışmalara kaynaklık etmesi açısından konuyu bu zaviyeden ele almak yeterli görülmüştür. Sadece mezhepler teşekkül etmeden önceki süreçte mezheplere kaynaklık etmesi ve bir kadın gözüyle mezhep imamlarına farklı bir bakış açısı kazandırması yönüyle ele alınmıştır. Ayrıca İslâm ceza hukuku ile ilgili birçok fikhî hükmün oluşması itibarıyla ifk hadisesi biraz detaylandırarak incelenmiştir. Zira ifk hadisesinin ele alınış biçimi ve sonuçları şimdiye kadar daha çok suç ve cezanın insan üzerindeki maddi boyutuyla ele alındığı fark edilmiştir. Fakat suç ve cezanın ayrıca psikolojik boyutuyla da ele alınması gerektiğini ifk olayını konu edinen Nûr Sûresinin ilgi âyetleri bağlamında irdelemeye çalışılmıştır.

1. Hz. Aişe'nin İslâm Hukukuna Katkıları

Vahyin nüzulüne bizzat şahitlik etmesi ve hadislerin vürûdunu bizzat gözetmesi vesilesi ile ayrıca ahkâmın hikmeti teşriine vakıf olması sebebi ile Hz. Aişe fikhî meselelerde başvuru en önemli kişilerden biri olmuştur. Hz. Aişe, İslâm hukukunun alt dalları olan özellikle aile ve bunun dışında ceza, ticaret, ibadet hukuku gibi birçok alanda hukuka katkıda bulunmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Hz. Aişe'nin İslâm hukukunun çeşitli dallarına hangi katkılarda bulunduğu aktarılmaya çalışılacaktır.

1.1. Ceza Hukuku Alanına Katkıları

Hanım sahâbîler İslâm tarihinde çeşitli fikhî hükümlerin teşekkülünde büyük bir paya sahiplerdir. Hanım sahâbîlerin İslâm dinine yapmış oldukları hizmet ve bu uğurda göstermiş oldukları çabalar tarihî süreçte onların isimleriyle anılmalarına imkân vermiştir. Bu hanım sahâbîlerin başında da Hz. Aişe gelmektedir. Hz. Aişe, Hz. Peygamber ile 620 yılında evlendikten sonra birçok seferde Hz. Peygamber'e eşlik etmiştir. İslâm ceza hukukuna kaynaklık teşkil etmesi açısından önemli bir yer tutan İfk hadisesi de bu

¹⁵ et-Talâk 65/1,6-7, 30-35; el-Bakara 2/240-241; en-Nisâ 4/3, 11-12,25, 34-35; el-Mâide 5/5; Nûr 24/4-5, 8-10; el-Ahzâb 33/28; Buhârî, "Tefsir", 4.

seferlerden birisi esnasında meydana gelmiştir. Hz. Peygamber, Müstalik¹⁶ (Müreysi) gazvesinden dönerken beraberinde giden Hz. Aişe sabahleyin ordunun konakladığı yerden ihtiyacını karşılamak için ayrılmış, ordugâhtan uzaklaşmıştı. Ordu hareket ederken onu mahferenin¹⁷ (hevdecin) içinde sanarak bindiği deveyi sürmüşlerdi. Hz. Aişe bu arada gerdanlığını kaybetmiş, onu aramaya gitmişti. Döndüğünde ordu hareket etmişti. Hz. Aişe de bir kenara çekilerek beklemeye koyulmuştu. Ordunun geri hizmetlerinde görevlendirilen Safvân b. Muattal (ö. 19/640) ordugâhın konakladığı yeri kontrol ettiğinde Hz. Aişe'yi bulmuş, onunla birlikte yola çıkarak kuşluk vaktinde ancak orduya yetişmişti.¹⁸ Yaşanan bu olay Abdullah b. Übey b. Selül'ün (ö. 9/631) başlattığı dedikoduyla birlikte İfk¹⁹ (iftira) diye İslâm tarihinde meşhur olan bir hadisenin yaşanmasına sebep olmuştu.²⁰ Bu olay Kur'an'da detaylı bir şekilde yer almaktadır.²¹ Daha sonra birtakım kişilerin daha katılmasıyla bu iftira yayılmıştır. İfk olayına karışan birçok kişi vardır. Onlardan biri de Hz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) akrabası olan Mistah b. Üsâse (ö. 37/657) idi. Hz. Ebû Bekir bu kişiye maddî yardımda bulunuyordu. Bu iftirayı yayanların içinde onun olduğunu görünce yardımını kes-

¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/48.

¹⁷ Mahfe: Devenin sırtına yerleştirilen ve karşılıklı iki kişiyi taşıyabilen önu açık olan oda biçimindeki sepete denir. Sağlam bir şekilde hayvanın sırtına bağlanır. Mahfe denen bu sepetin üzeri ise kumaşla örtülüdür. Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronoloji* (İstanbul: İnsan Yayınları 2012), 1112.

Havdec: Ordudaki askerlerin yabancı kadınları görmesini engelleyen ve onların rahatsız olmamaları için devenin üzerine küp şeklinde tahtadan yapılmış üzerinde de perde olan bir barınaktır. Yerdeyken kadın onun içine girer, deve hareket ettiği zaman devenin sırtına yerleştirilirdi. Vâkidî, *Kitâbü'l-Megâzi*, 2/427, Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu, 2010) 327.

¹⁸ Vâkidî, *Kitâbü'l-Megâzi*, 2/228, İbn İshak, *es-Sîre*, 445; M. Yaşar Kandemir, "Safvan b. Muattal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 35/485-486.

¹⁹ İfk kelimesinin Türkçede kullanılan karşılığı iftira olup en kötü, en çirkin yalan demektir. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1/166, Mustafa Çağrırcı, "İftira-İfk Hadisesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 11/507-509.

²⁰ Talat Koçyiğit, "Abdullah b. Übey b. Selül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 1/139.

²¹ "Şüphesiz ki o iftirayı getirenler, içinizden bir topluluktur. Onu (o iftirayı), kendiniz için bir kötülük sanmayın! Bilakis o, sizin için (hakkınızda inen ayetlere ve birçok sevaba vesile olmakla) bir hayırdır. Onlardan (O iftirayı çıkaranlardan) her kişiye (ise, ahirette cezasını görmek üzere) o işlediği günah vardır. (Amel defterlerine yazılmıştır.) Onlardan (elebaşılık yaparak, bu günahın) büyüğünü yüklenen kimseye ise, (pek) büyük bir azap vardır. Onu İştittığınız zaman gerek erkek mü'minlerin ve gerekse kadın mü'minlerin, kendi vicdanlarıyla iyi bir zanda bulunarak (böyle bir şey olamaz!) Bu apaçık bir iftiradır! Demeleri gerekmez miydi? Onların buna karşı dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahit getiremediler, öyleyse onlar Allah katında yalancıların ta kendileridir." (Nûr 24/11-13).

mişti. Bunun üzerine Kur’ân âyetleri ile uyarılmıştı.²² Bu konu üzerine inen âyetlerle Hz. Aişe temize çıkarılarak bu çirkin işi yayanların asıl suçlu oldukları ifade edilince Hz. Aişe’nin masum olduğu kesinleşmişti.²³ Kur’ân’ın konu ile ilgili âyetleri şöyledir: “*Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da “bu apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi? “Onların (iftiracıların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getiremediler, öyle ise Allah nezdinde yalancılardan ta kendileridir.*”²⁴ “*Şüphesiz ki, (çirkin işlerden) habersiz, iffetli mümin kadınlara zina isnad edenler, dünyada ve âhirette lanetlenmişlerdir, onlar için çok büyük bir azap vardır.*”²⁵ Rivayete göre Hz. Aişe’ye iftira atıldığında ashâbdan bazıları da olayı önemsemeyerek bu sözlere ortak olmuş veya bu olayın konuşulduğu ortamlarda bulunurken işin çirkin ve iftira olduğunu söylemeyerek tepkilerini ortaya koymamışlardı. Bu kişilerden birisi de Şair Hassân b. Sâbit’tir (ö. 60/680).²⁶ Bu sebeple Hz. Aişe ona kırılmıştı. Peygamber şairinin daha sonra gözleri kör olmuştu ve Hz. Aişe’nin bulunduğu bir meclise gelmişti. Hz. Aişe onun altına minder verilmesini ve ona hürmet edilmesini istemişti.²⁷ Orada bulunanlar buna itiraz edince Hz. Aişe nezâket ve zarafetinden ödün vermeyerek, “O bu dünyada zaten gözleri görmeyerek azap görmektedir.” demişti. Sonrasında da şunları eklemişti: “O, Hz. Peygamber’in sağlığında vahiy sürecinde şiirleriyle Hz. Peygamber’i desteklemişti. Bu yüzden her ne kadar o çirkin söylentilere katılmışsa da Hz. Peygamber’i

²² “İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler; akrabalara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere bir şey vermeye yemin etmesin, affetsinler; aldırmasınlar! Dikkat edin sizin onları bağışlamalarınıza karşılık Allah’ın da sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Nûr 24/22). Bu âyetin inişiyile Hz. Ebû Bekir yemininden dönerek akrabalarından iftiraya karışanlara yardım etmeye devam eder. Celaleddin es- Süyûtî ve el- Mahallî, *Celaleyn Şerhi*, (İstanbul: Karaman Yayınevi, 1995), 5/278.

²³ “Bunu (bu iftirayı ki, inatçı, kıskanç ve kindar insanların en çok kullandıkları insanların itibarını düşürmeye yönelik olan çok kötü bir koz, çok alçak bir silah) dillerinizle (birbirinden) alıyor ve hakkında bir bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyor ve bunu çok kolay önemsiz bir şey sayıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında büyük (bir günah)tür.” (Nûr 24/15). “Ey İman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın! Kim şeytanın adımlarını takip edip onun izinden yürürse artık şüphesiz ki o, çirkin işleri ve kötülüğü emreder! Eğer üzerinizde Allah’ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse ebedi olarak temize çıkmazdı. Fakat Allah, dilediğini temize çıkarır. Çünkü Allah, hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Nûr 24/21).

²⁴ Nûr 24/11.

²⁵ Nûr 24/23.

²⁶ Mustafa Fayda, “Aişe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/202.

²⁷ Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 6/399-402.

sevmesinden dolayı benim nezdimde saygıyı hak ediyor.”²⁸ Bu olayda Hz. Aişe’nin gözetmiş olduğu nezâket ve zarafet onun vahyin merkezinde yetişen biri olduğunu gösterir. Yine Hz. Ali (ö. 40/661) ile ilgili bir rivayette de Hz. Aişe’nin aynı nezâketi kendisine gösterdiği rivayet edilir. Mesh ile ilgili fikhî bir mesele kendisine sorulduğunda, “Bu mevzuyu Hz. Ali’ye sorun o daha iyi bilebilir.” demiştir.²⁹ Hâlbuki İfk olayı olduktan sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali ile durumu istişare ettiğinde kendisine Hz. Aişe’yi boşamasını söylediği rivayet edilir. Bu yüzden de Hz. Aişe’nin ona kırıgın olduğu söylenir.³⁰ Fakat dinî bir mevzu olduğunda o gayet adaletli bir şekilde bu mevzuyu Hz. Ali’ye sorun demiştir. Hz. Peygamber bu konuyu Hz. Ömer ile de istişare etmiştir. Hz. Ömer’in cevabı ise “Ya Resûlallah, Aişe böyle çirkin bir iş yapmaz. O böyle bir iş yapsaydı Cebrail sana bunu bildirirdi. Çünkü bir gün sen bize namaz kıldırıyordun başucunda bir pislik vardı. Cebrail (a.s.) gelerek seni uyardı.” şeklinde bir görüş beyan ederek Hz. Aişe’nin masum olduğunu ifade etmişti.³¹ Aynı şekilde Hâlid b. Zeyd el-Ensârî (Ebû Eyyûb el-Ensârî) (ö. 55/675) de hanımı kendisine “Duydun mu Aişe hakkında söylenenleri?” dediğinde Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî de eşine hitaben “Sen böyle kötü, çirkin bir iş yapar mısın?” diye sormuş. Hanımı hayır diye cevap verince Ebû Eyyûb el-Ensârî bunun üzerine, “Aişe senden daha iffet sahibidir. O bu işi hiç yapmaz.” diyerek Hz. Aişe’nin masum olduğunu, bu işi yayanların iftiracı olduklarını ortaya koymuştu.³² Olayları değerlendirirken sahâbenin insan olduğu olgusu gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Nitekim onların insanî duyguları olayları değerlendirmelerinde etkili olmuştur. Fakat onlar vahiyle gece gündüz düzeltilmiş ve olayları nasıl değerlendirmeleri gerektiği kendilerine öğretilmiştir.³³ Hz. Peygamber bile vahiy gelene kadar hüküm verememiştir. Ama soğukkanlılığını koruyarak toplumun aksine eşine kötü bir muamelede bulunmamış ve işi doğru değerlendireceğini düşündüğü kişilere danışmıştır. Vahiyle temize çıkan Hz. Aişe ise Allah’a hamd etmiştir.³⁴ Fakat şunu belirtelim ki, iftira her ne kadar boşa çıkmış ise de onun insan ve toplum üzerinde bıraktığı iz çok ağır olmuştur. Nitekim ceza hukuku her ne kadar olayın maddî yönünü tespit edip suçlulara bu yönde bir ceza takdir ediyorsa da masum olan kişinin ruh ve gönül dünyasında oluşan o ma-

²⁸ İbn İshak, *es-Sire*, 445; Vâkidî, *el-Megâzî*, 2/228.

²⁹ Zerkeşî, *el-İcâbe li-irâdi me’stedreketi ‘Aişe ‘ale’s-sahâbe*, thk. Said el-Efğânî (Beyrût: 1971), 32-40-70.

³⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 13/55.

³¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 8/58-81.

³² İbn Hişâm, *Sire*, 3/311-315; Hüseyin Algül, “Ebû Eyyûb el-Ensârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/123-125.

³³ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Nûr Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/247-248.

³⁴ İbn Kütaybe, *Tefsiru Sûreti’n-Nûr* (Kahire: 1343), 225-247.

nevî yaranın hiçbir zaman unutulmayacağı göz ardı edilmemelidir. Nitekim Asr-ı saadette Hz. Peygamber'in vefatıyla toplumda meydana gelen birçok problemin altında yatan nedenlerin bu olduğu da söylenegelmiştir. Burada Şia'nın Hz. Aişe'nin evinin şeytanın boynuzunun çıkacağı yerdir³⁵ veya Hz. Peygamber'in hanımlarından birinin büyük bir fitnenin başına geçeceği³⁶ şeklindeki rivayetlerinin yoruma muhtaç olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını söyleyebiliriz. Çünkü Hz. Aişe, adalet duygusuyla hareket eden, toplumda var olan meselelere kayıtsız kalmayan bir gelenekten gelmektedir. Babası Ebû Bekir, İslâm'ın ilk halifesi, Cahiliye ve sonrasında toplumun önderi olan birisiydi. Peygambere ilk iman eden kişiydi. Dolayısıyla Hz. Aişe kendine güveni tam, şahsiyeti vahyin beşiğinde şekillenmiş asil bir kadındı. Onun toplumda çıkan problemlere karşı duyarsız kalması mümkün değildi. Bu yüzden problemlere çözüm üretmiş ama aynı zamanda iffet ve namusunu da korumuş seçkin bir kişiydi. Rivayetlerde geçtiğine göre o sadece Hz. Ali'ye karşı değil aynı zamanda Hz. Osman'a (ö. 35/656) karşı da uyarılarda bulunmuştur.³⁷ Hz. Osman'ın valilerinin halka duyarsız kaldığını, dolayısıyla valilerin işlerini düzgün yapmadığını, bunların kontrol edilmesi gerektiğini de söylemişti. Yine Hz. Osman'ın yaşlı olması, züht ve takvasından dolayı Kur'ân ilimleriyle fazla uğraşması, onun devlet işleriyle ilgilenmeyi sevmemesi gibi sebeplerle oluşan aksaklıklar için Hz. Aişe'ye müracaat edildiği, onun da uygun bir dil ile uyarılarda bulunduğu İslâm tarihi kaynaklarında mevcuttur.³⁸ Bu olaylar, hukukî alanların tümünün inşasında kadınların aktif rol aldığını gayet açık olarak göstermektedir

İfk hadisesinde münafıkların hedefi Hz. Aişe'ye iftira ederek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve Hz. Ebû Bekir'in şeref ve haysiyetini zedelemektir.³⁹ Böylelikle İslâm dinine zarar vermiş, hatta Hz. Ebû Bekir ile Hz. Peygamber'in arasını açmış, en büyük desteğinden ve dostundan onu ayırmış olacaktı. Allah Teâlâ da bu olayla ilgili birçok hüküm va'z ederek müminleri teyakkuza ve hassasiyete davet etmiştir. İftira olayının çok ağır olduğunu, dünya ve âhirette büyük bir azaba sebep olacağını vurgulamıştır. Allah, kadına değer vermiş onu âyetiyle temize çıkarmıştır. İftirayı yayan erkek olmasına rağmen Allah masum olması sebebiyle kadınla ilgili âyet indirmiştir.

İslâm tarihinin önemli olaylarından olup Hz. Aişe üzerinde cereyan

³⁵ Buhârî, "Cihad/Farzu'l-humus", 5; Müslim, "Fiten", 45, 46, 49.

³⁶ Müslim, "Fiten", 49.

³⁷ İbn Kesir, "Nur", 24/11; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, 2/624-625.

³⁸ Saîd el- Efgânî, *A'îşe ve s-siyâse* (Beyrût: Dâru'l-kutûbi'l-ilmîyye, 1971), 23-45.

³⁹ Sadettin Gümüş, "Resûlullah'ın (s.a.v.) Aile Hayatıyla İlgili Ayetlerin Toplu Değerlendirilmesi", *Hız. Peygamber ve Aile Hayatı* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 232.

eden İfk hadisesi sonrasında inen âyet ve Resûlullah'ın uygulamaları ile İslâm ceza hukukunun önemli bir konusu olan kazf cezası belirlenmiştir. Böylelikle Hz. Aişe yaşamı ile İslâm ceza hukukundan bir bölümün oluşmasının vesilesi olmuştur.

1.2. İbadet Konusuna Yaptığı Katkıları

Hız. Aişe'nin İslâm hukukuna, gerek kendi şahsı üzerinden gerek de sorulan sorulara veya karşılaştığı durumlara müdahalesi açısından katkıları ibadetler konusunda da dikkate değerdir. Bu konuda birçok örnek olmakla birlikte bu çalışmada temel birkaç örnek verilecektir.

Teyemmüm âyeti olarak bilinen Mâide Sûresi altıncı âyetin nüzul sebebi olarak Hız. Aişe'nin Hız. Peygamber ile yaşadığı bir hadise olduğu rivayet edilmektedir. Rivayete göre bir gazve dönüşünde Hız. Aişe gerdanlığını kaybetmiş bu yüzden de ordu susuz bir yerde konaklamıştı. İnsanlar Hız. Ebû Bekir'e gelerek Hız. Aişe'nin kendilerini beklettiğini ifade edince, Hız. Ebû Bekir, Hız. Aişe'nin yanına gidip onu azarlamıştı. O esnada Hız. Aişe, Hız. Peygamber'in başını dizlerine yaslamış oturuyordu. Bunun üzerine Allah teyemmüm âyetini indirerek Müslümanlara bir ruhsat kapısı açtı.⁴⁰

Hız. Aişe gençlik yıllarından beri nübüvvetin hidayet merkezinde yetişmişti. Bu yüzden de o, kadınlarla ilgili birçok fikhî meseleyi aktarmıştır. O meselelerden biri de Abdullah b. Amr'ın (ö. 65/684) kadınlar gusül abdesti aldıklarında saç örgülerinin çözmelerini istemesidir. Bu konu Hız. Aişe'ye sorulduğunda, kadınların gusül abdestinde saç örgülerini açmalarına gerek olmadığını ifade etmiştir. Bu onlar için zahmet ve meşakkattir. İslâm dini ise müsamaha dinidir. Abdullah'a kızarak "Ona kalsa o kadınların saçını da tıraş eder. Hâlbuki ben ve Resûlullah bir kapta gusül ettik. Ben sadece başıma üç defa su döktüm. Abdullah b. Amr'ın söylediği şey fitrata terstir"⁴¹ diyerek ona itiraz etmişti.

Hız. Aişe, Cuma namazına gelmeden önce kişinin gusül abdesti almasının vacip olduğu hadisi hakkında da bunun dönemin şartlarıyla ilgili olduğunu beyan etmiştir. Resûlullah o dönemde çiftçilikle uğraşan sahâbenin sıcak bir iklimde topluca ibadete katılırken olabilecek kötü kokuların giderilip güzel kokmanın gerekli olacağı düşüncesiyle böyle bir söylemde bu-

⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kurâni'l-'azim*, 5/2158. "Eğer hasta olur veya yolculukta olursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse ve kadınlara dokunup da su bulamazsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin; yüzlerinizi ve ellerinizi onunla mesh edin." (el-Mâide 5/6). (Bazı kimselerin hastalık, su bulamama gibi sebeplerle abdest alamamaları üzerine, bu âyet teyemmümü meşru kılmak üzere nazil oldu. en-Nisâ 4/43); Kurtubî, *el-Câmi'li-ahkâm'l-Kur'ân*, 3/5, 200-214, Mehmet Boynukalın, "Teyemmüm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/51.

⁴¹ Buhârî, "Gusl", 2; Müslim, "Hayz", 87.

lunduğunu⁴² ifade ederek hadisin illetini açıklamıştır.⁴³

İslâm ibadet hukukunda ahkâmın anlaşılması için yaptığı bir takım değerlendirmeler ve katkılar da şunlardır: Hz. Aişe Hz. Peygamber’in ahlâkını anlatırken onun ahlâkının Kur’ân ahlâkı olduğunu vurgular.⁴⁴ Hz. Peygamberi hayatın her yönü ile tanıtır ve günlük yaşamdan ibadete, sosyal hayattan ticaret hayatına onun ahlâkını ortaya koyacak örnekler verir.

Örneğin onun ayakta bevl etmediğini⁴⁵, oruç tutanların Hz. Bilâl’in (ö. 20/641) sabah ezan okuyuşuna kadar yiyip içebileceklerini, âmâ olan İbn Ümmü Mektûm’un (ö. 15/636) ezanıyla insanların sahur ve teheccüde kalacaklarını⁴⁶, “*Namazı kadın, eşek ve köpek bozar*” şeklindeki rivayetin gerçeği yansıtmadığını⁴⁷, Zilhicce ayında on gün oruç tutmadığını⁴⁸, “*Tek terlikle yürümek caiz olmaz.*” sözünün yanlış olduğunu, Hz. Peygamber’in seferde terliğinin bağı kopunca böyle davrandığını⁴⁹ aktarmıştır.

İçerisinde köpek veya hayvan figürünün olduğu eve melek girmez rivayetinin mutlak olarak doğru olmadığını bunun vahiy sürecinde Cebrail (a.s.) ile ilgili bir durum olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca kendisinin evde böyle bir örtü serdiğini Resûlullah’ın bunu hoş görmediğini rahmet meleklerinin girmeyeceğini veya hoş görmeyeceklerini yoksa mutlak olarak melek eve girmez demenin yanlış bir hüküm olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰ Hz. Peygamber’in koyunun kol kemiğinin etini sevdiği anlatımının eksik olduğu ve Resûlullah koyunun bu yerinin iyi piştiğini gördüğü için yumuşaklığı için tercih ettiğini⁵¹, sabaha çıkan vitir namazı kılamaz şeklindeki bir sözün Hz. Peygamber’in uygulamalarıyla uyuşmadığını, “Hz. Peygamber sabaha kavuşuyor ve vitir kılıyordu.”⁵² şeklinde açıklamıştır. Ayrıca cünüp olarak sabaha çıkanın oruç tutmayacağını söylemenin doğru olmadığını, Hz. Peygamber’in bu haliyle sabahladığını ve oruç tuttuğunu⁵³, ilk tahallül-

⁴² “*Cuma günü her müslümanın yıkanması ve elbiselerinin iyisini giyinmesi gerekir. Eğer güzel kokusu varsa biraz da güzel koku sürünsün. Her müslümanın Cuma günü yıkanması ve ağzını misvaklaması haktır.*” (Buhârî “Cuma”, 12).

⁴³ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 7/282; İbrahim Sizen; “Şafî Mezhebine Göre Cuma’nın Vücüb, Sihhat, ve Edâ Şartları”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (30/2017), 465-502.

⁴⁴ Müslim, “Müsâfirîn”, 139.

⁴⁵ Buhârî, “Vudu”, 60-2,1; “Tahare”, 25,1

⁴⁶ Buhârî, “Savm”, 17.

⁴⁷ Müslim, “Salât”, 4.

⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Savm”, 61; Nesâî, “Sıyam”, 83.

⁴⁹ Buhârî, “Libâs”, 40; Müslim, “Libâs”, 67-9.

⁵⁰ Buhârî, “Megâzî”, 12; “Libas”, 48; Ebû Dâvûd, “Libas”, 48, 129.

⁵¹ Buhârî, “Enbiya”, 3; İbn Mâce, “Et’ime”, 28.

⁵² Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 2/330.

⁵³ Buhârî, “Savm”, 22.

le ihramdan çıkan kişinin güzel koku süremeyeceği yargısını uygun bulmayı, Resûlullah'ın cinsel ilişki hariç her şeyi helal olarak gördüğünü ve ihramlı kişinin taşları atıp, tıraş olduğunda güzel koku sürebileceğini⁵⁴, bildirmiştir.

Hac ve umre yapmayı sadece kurban gönderenin ihramlı gibi olmaya-çağını⁵⁵, böyle bir kişi dilediği helali yapacağını, vakfeden önce tavaf yapılabileceğini⁵⁶, hacca niyet eden kişinin ifrad veya temettü hacı yapmakta serbest olduğunu⁵⁷, hanımların ihramdan çıkmak istediklerinde saçlarından dört parmak kesmelerinin şart olmadığını, saçlarının ucundan biraz keserlerse kendileri için yeterli olacağını, ihramlı kadınların mest giyebileceklerini⁵⁸, hanımıyla ilişkide bulunan kişinin mutlaka gusül/boy abdesti alması gerektiğini⁵⁹, ikinci namazından sonra iki rekât namaz kılmanın bidat olduğunu, Hz. Peygamber'in ikinci namazından sonra sünnet kılmadığını⁶⁰ Ramazanda teravih namazı kıldığını⁶¹, iftar yapmada acele edilmesini⁶², vakfeden sonra ziyaret tavafı yapan kadın hayız/regl (adet gördüğünde) olduğunda artık veda tavafı yapmayacağını ifade etmiştir. Hz. Aişe, Safiye bint Huyey'in (ö. 50/670) bu konuda ısrarcı olarak tekrar veda tavafı yapmak için kabileyi bekletmesini hoş görmemiştir.⁶³ Yine hayızlı kadın sadece orucu kaza edeceği namazı kaza etmeyeceği⁶⁴, hanımlar vefat ettiğinde onu kabre nikâhı düşmeyen kişinin koyması gerektiği⁶⁵, su ile taharet yapmanın gerektiği⁶⁶, kafiyeli/şiiirimsi duanın yapılmaması gerektiği esas olanın samimi duygularla Allah'a yönelmek olduğu⁶⁷, süt emzirmeden doğan mahremiyetin iki yaşla sınırlandırılmayacağı sonraki yaşlarda da beş defa emzirilince iki yaşında meydana gelen mahremiyetin olacağı⁶⁸ şeklindeki

⁵⁴ Buhârî, "Hac", 18,145; Müslim, "Hac", 31-8.

⁵⁵ Buhârî, "Hac", 109.

⁵⁶ Buhârî, "Hac", 34.

⁵⁷ İbn Şeybe, *Musannef*, 3/440.

⁵⁸ Ebû Dâvûd, "Menasik", 32.

⁵⁹ Müslim, "Hayız", 88.

⁶⁰ Buhârî, "Mevâkit", 33; Müslim, "Musafirin", 297.

⁶¹ Buhârî, "Teheccüd", 16; Müslim, "Musafirin", 125.

⁶² Müslim, "Siyam", 49-50, Nesâî, "Siyam", 23.

⁶³ Müslim, "Hac", 382.

⁶⁴ Buhârî, "Hayz", 20; Müslim, "Hayz", 67.

⁶⁵ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 101.

⁶⁶ Buhârî, "Vudü", 15-17.

⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 6/217.

⁶⁸ Buhârî, "Nikâh", 21; "Şehadet", 1; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 10; Müslim, "Radâ", 26, 27,32. Hz. Aişe, Dâvûd ez-Zahirî, Urve b. Zubeyr, Ata b. Ebî Rebah, Leys b. Sa'd İbn Uleyye, İbn Hazm dışındaki bütün âlimler bu görüşü red ederler. Emzirmenin geçerlilik süresi çocuğun ilk iki yılıdır. Ebû Hanîfe ise iki buçuk sene olarak kabul eder. Resûlullah'ın verdiği ruhsat, Sehle ve Ebû Huzeife'nin evlatlıkları olan Salim

fetvaları İslâm ibadet hukukuna yaptığı katkıların örneklerindedir.

Ayrıca Hz. Aişe'ye, Mekke'nin fethinden sonra hicretin olup olmadığı soruldu. O da "Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur. Çünkü insan artık dilediği yerde ibadetini yapabilmektedir." demişti. Bu yüzden Mekke'nin fethinden sonra kişinin Rabbine karşı samimi niyeti vardır. O niyetine göre değerlendirilir. Bu zamandan sonra kim günahlardan kaçınırsa hicret sevabını kazanmış olur diyerek ilgili hadisi yorumlamış ve en önemli ibadetlerden olan hicret ibadetini bambaşka bir yorumla açıklamıştır.⁶⁹

1.3. Aile Hukuku Alanına Yaptığı Katkıları

Tarihî süreç içerisinde yaşanan İfk, Tahrîm, İlâ⁷⁰, ve Tahyîr⁷¹ olayları İslâm hukuku açısından önemlidir. Bu olaylar sebebiyle Allah (c.c.) birtakım hükümleri ortaya koymuştur. Hukukun teşekkülü bu hadiselerde de görüleceği üzere bazen kadınlar vesilesi ile gerçekleşmiştir. Örneğin Tahrîm Sûresinde anlatılan olayda Hz. Peygamber'in bazı şeyleri kendisine

İçindir. Başkası bu hükmü uygulayamaz. Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, 7/709; el-Bakara 2/233.

⁶⁹ "Mekke'nin fethinde sonra artık hicret yok, fakat cihad ve niyet vardır. Allah yolunda savaşa çağrıldığınız zaman hemen katılın." Buhârî, "Menakübü'l-ensar", 45, "Cihad", 1, 27, 184; Müslim, "Hac", 445; "İmaret", 85; Tirmizî, "Siyer", 32; Nesâî, "Beyat", 15.

⁷⁰ Sözlükte "Yemin etmek" manasına gelen *ilâ* kavramı terim olarak kocanın yemin, adak veya bir şarta dayandırılmak üzere eşyle cinsel ilişkide bulunmayı kendisi için yasak kılması ifade eder. Bu kavram Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara Sûresinin 226. âyetinde zikredilmektedir. Cahiliye döneminde Araplar *ilâyı* zihar gibi bir boşama yöntemi olarak kullanıyordu. Hamdi Döndüren, "İlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 20/61.

⁷¹ "Tahyîr" lügatte bir kimseye iki veya daha çok seçenek arasında tercih imkânı vermek anlamına gelmemektedir. (İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, "hyr" md., Şerif el-Murtaza, *ez-Zeri'a ila usuli's-şeria*, nşr. Ebü'l-Kasım Gürce (Tahran: 1363), 1/57,64, 88-89). Fıkıhta mükellefin iki hüküm veya fiil arasında seçim yapmakta serbest olması anlamına gelen bir fıkıh terimidir. Ahmet Özel, "Tahyîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/442. "Kadınlarınızdan uzak durmaya yemin edenler için dört ay beklemek (zorunluluğu) vardır. O halde (bu süre içinde kadınlarına) dönerlerse, artık şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çokça merhamet edendir." (el-Bakara 2/227); "Ey Peygamber! Eşlerine de ki: eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, öyleyse gelin size boşama bedeli vereyim ve sizi güzelce bir bırakmayla salıvereyim. "Yok, eğer siz, Allah ve âhiret yurdunu istiyorsanız, hiç şüphesiz ki Allah, içinizden iyilik edenlere çok büyük mükâfat hazırlamıştır." (el-Ahzâb 33/28-29).

İslâm fetihleri sonucunda gelen bolluk ve refaktan Hz. Peygamber'in eşleri de yararlanmak istemişlerdir. Fakat Hz. Peygamber bu isteklerine olumlu bakmamıştır. Bu olaylar ve istekler üzerine vahiy gelmiştir. Hz. Peygamber de bu vahiy üzerine onları muhayyer bırakmıştır. "Allah, Resûlü ve âhireti tercih ederiz." demişlerdir. (Bezzâvî, 2/ 224). Hz. Aişe'den yapılan bir rivayete göre Hz. Peygamber eşlerine ilâ yaptı ve kendisine helali haram kıldı. Arkasından da haramı helal yaptı ve yeminden dolayı kefarete verdi. (Buhârî, "Nikâh", 91, 92; "Talâk", 21; Nesâî, "Talâk", 32).

haram kılması üzerine birtakım âyeti kerimeler nazil olmuştur. Bu olayda da Hz. Peygamber'in eşlerinden bazılarının ağzının koktuğunu söylemesi üzerine kendisine balı haram kıldığı, bu yüzden de âyet indiği rivayet edilmektedir. Yine Hz. Peygamber eşlerine karşı ilâ yaptığı onlara yaklaşmama-yaçağını ifade ettiği ve onları muhayyer bıraktığı da rivayet edilmektedir.⁷² Hz. Aişe ceza, ibadet ve daha birçok alanda İslâm hukukuna katkı sağladığı gibi Hz. Peygamber'in eşi olması yönünü fıkıh anlayışı ile desteklemiş ve İslâm Aile Hukukunun temel prensiplerini bizlere aktarmıştır. Hz. Aişe kadının sefere mahremi olmadan çıkmayacağı görüşüne itiraz etmiş buradaki kastın kadınlar için yol güvenliğinin sağlanması olduğunu vurgulamıştır. Şayet kadınların yolculuklarında yol güvenliği sağlanırsa kadınların mahremleri yanında olmadan yolculuğa çıkabileceklerini söylemiştir. Çünkü sefer için kadın mahremi olan birisini daima bulamayabilir.⁷³ Hz. Ai-

⁷² “Ey Peygamber! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi, niçin (kendine) tahrim ediyor (haram kılıyor)sun? Bununla beraber Allah çok bağışlayandır; çok merhamet edendir. Allah, yeminlerinizin (kefareti veremle) çözülmesini doğrusu size meşru kılmıştır. Çünkü Allah, Mevlanızdır! Ve O, Âlim herşeyi bilendir; Rahim çok merhametlidir.” (et-Tahrîm 66/1); Bekir Topaloğlu, “Tahrîm Süresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 39/425.

Rivayete göre Hz. Peygamber hanımlarından birine bir sır vermişti. Bu sır, kendisinden sonra Hz. Ebû Bekir'in ve sonrasında ise Hz. Ömer'in halife olacağıydı. Bu sözleri eşleri birbirine aktararak sırrı ifşa etmişlerdi. Hz. Peygamber bu olayı duyunca onlara sitem etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir ay boyunca onlardan uzaklaşacağına dair yemin etti. Özel bir odaya çekildi. Sırrı ifşa edenler de çok üzülerek ağladılar. Bu sure nazil olunca Hz. Peygamber 29. günün sonunda yeminlerinin kefareti vererek evine geri döndü. (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/5085).

⁷³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/224-226, İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh*, 6/442-443, “Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının beraberinde babası veya oğlu yahut kocası veya kardeşi yahut nikâhı haram olan biri olmaksızın üç gün veya daha fazla süren bir yolculuğa veya bir gün ve bir gecelik yola çıkması helal değildir.” (Müslim, “Hacc”, 423, 416, 421). Hz. Aişe müminlerin annesi olduğu için tek başına yolculuğa çıkabilmiştir. Fakat diğer kadınlar hakkında tek başına yolculuğa çıkma konusu fıkıh mezhepleri arasında ihtilafli bir konudur. Hanefîlere göre kadın tek başına çıkamaz. Şafîîlere göre ise kadın bir grup güvenli kadınla birlikte hac yolculuğuna çıkabilir. (İbn Mace Tercümesi, 8/69, *Umdetü'l-kârî*, 7/128) “Yeryüzünü dolaşın da o yalancıların sonunun nasıl olduğunu görün.” (en-Nahl 16/36; Hac 22/46; el-Ankebût 29/20; Sebe 34/18) âyeti kerimelerinde kadın ve erkekte söz etmeksizin yeryüzünde ibret nazarıyla dolaşılmasını talep ediyor. Bir gün Hz. Peygamber Kâbe'nin dibindeyken iki kişi gelip biri fakirlikten diğeri ise eşkıyanın yol kesmesinden şikâyet ettiler. Bu olaya Adiy b. Hatim o zaman şahit olmuştu. Bu kişilere Hz. Peygamber “Hevdecî içerisinde bir kadın Hire'den hareket edip Allah'tan başka hiçkimseden korkmadan tâ Kâbe'yi tavaf edeceğini göreceksiniz.” buyurdu. Adiy derki ben bir kadının tek başına Hire'den Kâbe'ye gelip tavaf yaptığına şahit oldum. Hire Irak'ta bir yerdir. Küfe'ye 5 km uzaktadır. Fırat nehri kenarında geniş bir ovardır. (Buhârî, “Menâkıb”, 25; Hüseyin Ali ed-Dekûkî, “Hire”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,

şe'nin evinde iddet bekleyen kadınlar hakkında farklı bir görüşü mevcuttur. Ona göre kadın istediği yerde iddet bekleyebilir. Çünkü Kur'an iddetin ne kadar müddet olduğunu ifade etmiş, ama nerede ve hangi mekânda geçirileceğini açıklamamıştır. Bundan dolayı kadın istediği mekânda iddetini geçirebilir.⁷⁴

Hiz. Aişe "Allah'ın yaratılışını değiştirir diye kadınlar yüzündeki kılları alamaz."⁷⁵ şeklindeki hadise de farklı bir yorum getirmiştir. Ona göre kadın kocasına güzel görünmek için yüzündeki kılları alabilir. Çünkü bu konu kişisel temizlik ve şahsi bakıma girmektedir. "Kocana güzel görün ve yüzündeki ezayı(kılları) kaldır", demiştir.⁷⁶

1.4. Ticaret Hukuku Konusuna Yaptığı Katkılar

Hiz. Aişe, Hiz. Peygamber'den yaptığı bir rivayetle de ticaret konusunda günümüz ticaret hukukundaki akitlerin birçoğunu ilgilendiren işleyişe katkıda bulunmuştur. Bu katkı, konu ile ilgili ahkâmı açıklarken kadının ticaret hayatında rol aldığını ifade etmiş olmaktadır. Bu konunun örneklerinden birisi Zeyd b. Erkam'ın İyne satışına gösterdiği tepkidir. İyne satışı, malını vadeli satan bir kişinin, aynı malı sattığı kişiden peşin parayla daha

2010), 18/122). Dolayısıyla konuya Kitap ve Sunnet perspektifinde toplu bir bakışla baktığımızda günümüzde kadın, güvenli bir ortamda ilim tahsili, konferans, panel ve araştırma yapmak veya sağlıklı ilgili bir sebeple yolculuk yapabilir.

⁷⁴ Buhârî, "Talâk", 41; Ebû Dâvûd, "Talâk", 40. İddet: kadının beklediği muayyen sayı ve bunun son sınırını ifade eden bir kavramdır. İslâm hukukuna göre evliliğin ölüm, boşanma veya fesih gibi nedenlerden birisiyle sona ermesi durumunda taraflardan biri olan kadının yeniden evlenebilmesi için beklediği mecburi süredir. Evlilik ölümle sona ermişse kadın dört ay on gün iddet bekler. "İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları hanımları, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler." (el-Bakara 2/234). Hamile kadınların iddeti doğum yapana kadardır. "Hamile kadınlar iddetlerin sonu, çocuklarını doğurmalarına kadardır." (et-Talâk 65/4). Boşanan kadınların iddeti, şayet hamile değil iseler üç hayız (kuru) müddetidir. "Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme süresi beklerler (el-Bakara 2/228). Hayız görmeyen küçüklerle hayızdan ümit kesilen yaşlıların iddeti üç aydır. "Kadınlarınızdan artık hayızdan ümit kesmiş olanlarla, henüz hayız görmeyecek kadar küçük olanların iddeti, şüphelenirseniz, biliniz ki, üç aydır." (et-Talâk 65/4.) Bu sürede kadın nafaka hakkına sahiptir. Koca ölmüşse o zaman nafaka veren öldüğü için kadın nafaka alamaz. Kadının kocası ölmüş ise kadın mirasta çocukları varsa sekizde bir, çocukları yoksa dörtte bir pay alır. (H. İbrahim Acar, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/466-471.)"

⁷⁵ "Allah yüz tüylerini yolan ve yolduran kadına lanet etsin." (Buhârî, "Libâs", 84; Müslim, "Libâs", 120).

⁷⁶ Cezerî, *el-Fıkhu alâ' al-mezâhibi'l-erbaa*, 2/45-46; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 1/311. Kadının kocasına güzel gözükmek için yüzündeki tüylerini almasını herhangi bir sakınca yoktur. Güzelleşmek için makyaj yapmasını, kaşlarını almasını dışarıdaki yabancı erkeklere gösterilmediği takdirde âlimler caiz görmüşlerdir. Bk. Mürşide Uysal, *Kadın İlmihali*, 340.

ucuza alması uygulamasıdır. Bu uygulamanın Resûlullah döneminde meydana geldiğini fakat Hz. Peygamber'in bu satış akdini faiz endişesiyle yasakladığını aktararak konuyu tarihî olaya arz etmiştir. Böylece bu tür akitlerin yapımının caiz olmadığı görüşünü beyan ederek ticaret hukukuna katkıda bulunmuştur.⁷⁷

1.5. Sahâbeye Yönelttiği Bazı İtirazları ile İslâmî Hükümler Konusuna Katkıları

Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm'ın ahkâmının gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması ve doğru anlaşılması için mücadelesini sürdürmüş ve bu amaçla sahâbeye birçok itirazda bulunmuştur. Hükümleri Hz. Peygamberden gördüğü ve öğrendiği şekilde ifade etmek için tepkilerden çekinmeyip fikirlerini açıkça ortaya koymuştur.⁷⁸ İbn Abbas'ın Allah'ın görülmesi hakkındaki rivayetine karşı çıkararak, "Allah hakkında, "Gözler O'nu görmez. O, gözleri görür."⁷⁹ âyeti ve "Hz. Peygamber Cebrail'i kendi suretinde ufukta görmüş fakat Allah'ı bir nur şeklinde görmüştür"⁸⁰ sözü ile itirazda bulunmuştur.

Hz. Ömer'in, "Ailesinin ağlamasıyla ölünün azap çekeceği" rivayetini eksik duyduğunu ifade eden Hz. Aişe, "Allah, ailesinin ağlaması sebebiyle kâfirin azabını artırır."⁸¹ demiş ve Hz. Peygamber'in Yahudi bir kadının cenazesinde bu sözü söylediğini belirterek, Kur'an'dan şu âyetleri okumuştur. "Güldüren de ağlatan da Allah'tır."⁸² "Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez."⁸³

Ebü Hüreyre'nin rivayet ettiği "Şiir okuyan birisinin karnını Allah ateşle doldursun."⁸⁴ hadisini de yanlış aldığını dile getirmiştir. Bu rivaye-

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *en-Nihaye fi garibi'l-hadîs*, 3/333-334; el-Bakara 2/275, 279; Dârekutnî, *Sünen* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1986), 3/52.

⁷⁸ Zerkeşî, *el-İcâbe*, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe, haz. Bünyamin Erul" Ankara: Otto, 2014). Kitabın tamamı; Abdullah Kahraman, "Kadın Fakihlerin Öncüsü: Hz. Aişe", *Diyanet İlmî Dergi* 45/2009, 73-90).

⁷⁹ el-En'âm 6/103.

⁸⁰ Buhârî, "Bed'u'l-halk", 7; en-Necm 53/43; eş-Şuarâ 26/51; Müslim, "İman", 287, Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/49; Tirmizî, "Tefsir", 7.

⁸¹ Buhârî, "Cenâiz", 42. Hz. Peygamber köle azadının faziletinden söz edince sahâbe Ya Resûlallah! Biz fakir kişileriz. Köle azat edecek maddî güçte değiliz. Bu yüzden bize hizmet eden cariyeleri zina etmeye zorlayıp doğan çocukları azat etsek dediklerinde, Hz. Peygamberin bu söyleme şiddetle karşı çıktığı ve böyle bir olayı tasvip etmeyip bu durum üzerine böyle bir söz serdettiği Hz. Aişe tarafından rivayet edilmiştir. Ebü Hüreyre'nin eksik rivayet ettiği bu hadisi böylelikle düzeltmiştir (Beyhakî, *es-Sünen*, 10/58).

⁸² en-Necm 53/43.

⁸³ el-İsrâ 15/35; Buhârî, "Cenaiz", 33, 34; Müslim, "Cenaiz", 11, 23, 27; en-Necm 53/38; el-En'âm 6/164; el-Fâtır 35/18,39; ez-Zümer 39/7.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/288, 331, 335, 355, 478, 480.

tin hiciv yaparak Hz. Peygamber'i ve İslâm'ı yeren şairler ve bunu söyleyen şairler hakkında olduğunu ifade etmiştir. Hz. Aişe bu konuda Resûlullah'ın “*Şiir bir sözdür; güzeli güzel, çirkini de çirkindir.*”⁸⁵ dediğini aktarmıştır. Hasan b. Sabit, İslâm'ı müşriklere karşı şiiirleriyle savduğunda, “O, Ruhü'l Kudüs tarafından destekleniyor.” demiştir.⁸⁶ Eğer şiir kötü bir şey olsaydı o, bu konudaki tavrını ortaya koyar ve onları onaylamazdı. Aynı şekilde “*Bir şeyde uğursuzluk olsaydı, o attı, kadında ve meskende olurdu*”⁸⁷ sözünün Hz. Peygamber'e ait olmadığını ifade etmesi de böyledir. Hz. Aişe'ye göre Hz. Peygamber burada bu Cahiliye anlayışdır, demek istemiştir. Hz. Peygamber, İslâm'da böyle bir bakış açısı olmadığını söylemiştir. Cahiliye döneminde var olan bu düşünceyi ifade ederken sözün öncesini Ebû Hüreyre'nin duymadığını, son sözlerine yetiştiğini ve eksik rivayette bulunarak sanki Hz. Peygamber'in “*Atta, kadında ve evde uğursuzluk vardır.*” demiş gibi bir telakkiye neden olmuştur. O bir dalgıç gibi adeta mana denizine dalar, onun siyak ve sibakına bakar, ona göre hüküm verirdi. Hz. Aişe, Hz. Peygamber'den rivayet edilenleri Kur'ân'a arz edenlerin başında gelenlerdendi. Kur'ân bütünlüğünde bu söylemleri değerlendirirdi. Hz. Peygamber'in ahlâkı kendisine sorulduğunda da

⁸⁵ Buhârî, “Edeb”, 90,92; Tirmizî, “Edeb”, 70; Müslim, “Eş'ir” 7-9; eş-Şuâra 26/224-227.

⁸⁶ Buhârî, “Edeb”, 91; “Bedu'l-Halk”, 6; “Meğâzî”, 30.

⁸⁷ Buhârî, “Cihad”, 47; “Nikâh”, 17, Müslim, “Selâm”, 119; Malik, *el-Muvatta'*, “İsti'zan”, 21. O dönemde uğursuzluk inancı çok yaygın olduğu için Hz. Peygamber bu anlayışı ortadan kaldırmak amacıyla birçok açıklamada bulunmuştur. Çünkü Araplar kuşların uçmasından, horozun ve baykuşun ötmesine kadar çoğu şeyde uğursuzluğun olduğunu söylerlerdi. Hz. Peygamber de her fırsatta böyle bir şeyin olmadığını dile getirmişlerdir. Bu ifadeler uğursuzluk düşüncesinin insana zarar verdiği anlayışıyla dile getirilen bir şeydi. Oysaki huzurun kaynağı olan şeyler insanın evi, eşi ve aracıdır. Böyle bir düşünce insan ve onu tamamlayan temel ihtiyaçlarıyla çelişir. Hz. Peygamber de cahiliye döneminde bu üç şeyde uğursuzluk olduğuna inanıldığını belirtmiş, Ebû Hüreyre bunu duymadığı için de yanlış anlamış olduğunu söylemiştir. (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/150, 240, Tahâvî, *Müşkilü'l-âsâr*, 1/341.) *Onlara bir iyilik geldiğinde bu bizim içindir. Onlara bir kötülük isabet edince Musa ve beraberindekilerin uğursuzluğu olarak yorumlardı. Haberiniz olsun, Asıl uğursuz olanlar kendileridir. Ama onların çoğu bilmez.* (el-A'râf 7/131; en-Neml 27/47; Yâsin 36/18-19; el-Fussilet 41/16; el-Kamer 54/19). *Bilinmeyen âlemlerin hazineleri Allah'ın elindedir. Gaybı Allah bilir.* (en-Neml 27/65, el-En'âm 6/50, el-A'râf 7/188). O dönemde yaygın olan uğursuzluk, falcılık ve kâhinlik gibi algıları Kur'ân ve Hz. Peygamber tamamen reddetmektedir. (Müslim, “Selâm”, 123, 125, Ebû Dâvûd, “Tib”, 3904.) Günümüzde fala inanma fâlsız kalma sözü tamamen temelsiz olan bir söylemdir. İslâm bu tür bir ihtiyacı ancak kişinin istişare (alandan uzman bir kişiyle danışma) ve istihare (iyiliği, hayrı, güzeli talep etme ve düşünüp taşınmak için ruhsal alanla gönlüne güzel olanı keşfetme bunu da uyku aracılığıyla rüya gibi ilâhî bir yardımla bir tarafa meyiletme şekliyle) yaparak sonunda Allah'a güvenerek uygulayacağını belirtir. (Âl-i İmrân 3/159, eş-Şûrâ 42/38, Buhârî, “Teheccüd”, 28; “Daavat”, 48; “Tevhid”, 10, Tirmizî, “Vitr”, 18; İbn Mâce, “İkame”, 188).

“Onun ahlâkı Kur’ân’dı.” cevabını vermiştir. O yüzden Hz. Peygamber’in bakış açısıyla Kur’ân’ın birbirleriyle çelişmeyeceğini bilmekteydi. Onun olayları değerlendirmedeki yeteneği vahyin beşiği bir evde karakter ve kişiliğini oluşturmamasından gelmekteydi. Onun Kur’ân ve Sünnete beşiklik eden bir yerde olması ve vahiy sürecinde buna şahitlik yapması en büyük avantajıydı. Bu taraf da onun kişiliğini güçlü kılan taraftı. O bir taraftan öğrendiği vahiy ve sünnetle kişiliğini oluşturuyor, bir yandan da bunların Hz. Peygamber’in yokluğunda doğru anlaşılması için çaba gösteriyordu. Hz. Peygamber’in hayatta olduğu dönemde bile bu özellikleriyle toplumda bir etki uyandırmıştı.⁸⁸

Hz. Aişe bu örneklerde olduğu gibi sahâbenin önde gelenleriyle tartışmış ve onları ilmî gerekçelerle düzeltmiştir. Hz. Aişe itirazlarını gerekçelendirirken öncelikli olarak Kur’ân, Sünnet, hadis, tarihi vakıalara, Arap dil özelliklerine, akla ve mantığa başvurarak ortaya koymuştur. Nitekim Hz. Peygamber’in yanında bulunan ve vahiy sürecinde ona şahitlik eden kişilerin zekâ ve muhakeme güçleri, yaşları, cinsiyetleri, uzmanlık alanları, ona yakın olma gibi birçok neden, sünnet ve hadisleri anlama ve değerlendirmelerini etkilemekteydi. Onların bu tartışmaları Kur’ân ve Sünneti daha iyi anlama çabalarından kaynaklanıyordu.⁸⁹ Müctehidlerin öncüsü ve müminlerin annesi, evi vahyin beşiği olan Hz. Aişe İslâm’ı tebliğde gerek gördüğü yerde sahâbeyi düzeltmiş, tashih ve tenkit görevinde bulunarak bunu usta bir şekilde gerçekleştirmiştir.⁹⁰

Hz. Aişe’nin sahâbeyi tenkit ve düzeltmelerinin toplam 61 meselede olduğu rivayet edilir.⁹¹ Sahâbeden Ebû Hüreyre’ye karşı on üç meselede itiraz ederek ondan farklı yaklaşımda olduğunu ifade etmiştir. Abdullah b. Amr ile on, Hz. Ömer ve Abdullah b. Abbas ile sekizer meselede olmak üzere daha birçok konuda bazı sahâbeden farklı düşündüğünü ilmî çerçevede açıklayarak onlara karşı itirazda bulunmuştur. Bir diğer rivayette de Ebû Hüreyre’ye on bir, İbn Ömer’e on, Hz. Ömer ve İbn Abbas’a sekizer, Cabir b. Abdullah, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah b. Zübeyr’e ikişer, diğer on beş sahâbî ile tabîinden iki kişiye birer kez olmak üzere toplamda altmış

⁸⁸ Zerkeşî, *İcabe*, 119. ; Kamil Çakın, “Hadislerin Kur’an’a Arz Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara: 1993), 34/240-243; Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur’an’a Arzı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 24.

⁸⁹ Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 125-153; Bünyamin Erul, “Sahabe Döneminde Tekzip Olgusu ve Tekzipin Mahiyeti”, *AÜİFD* 49/1 (1999), 455- 489; Bünyamin Erul, “Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe” Kadın Özel Sayısı, *İslâmiyat* (2000), 12; Mehmed Said Hatipoğlu, “Hazret-i Aişe’nin Hadis Tenkitçiliği”, *AÜİFD* 19/1 (Ankara: 1973), 59-61,72; Nevzat Aşık, *Hazreti Aişe’nin Hadisçiliği* (İzmir: 1987), 86.

⁹⁰ Musa Carullah, *Hatun*, haz. Mehmet Görmez (Ankara: OTTO, 2014), 17.

⁹¹ Zerkeşî, *el-İcabe*, 32-35.

meselede itirazı olduğu rivayet edilmiştir.⁹² Bu meselelerde kullandığı ölçütler sırayla sekizi Kur'ân, otuz ikisi fiilî sünnet, on altısı kavli sünnet, dokuzu akıl ve kanaat, sekizi tarih ve üçü de Arap dili grameridir.⁹³

SONUÇ

Asr-ı saadette sahâbiler Hz. Peygamber'le birlikte zaman geçirmek için olabildiğince gayret göstermişlerdir. Fakat yaşam şartları ve imkânlar açısından bu kolay bir durum değildi. Ayrıca onların Hz. Peygamber ile beraber olma sıklıkları, zekâ ve muhakeme güçleri, cinsiyet ve yaşları, meslek ve uğraşları gibi birçok faktör onların hem hadis rivayetini hem dine ait Hz. Peygamberden sadır olan sünnetleri anlama ve yorumlama anlayışlarını önemli derecede etkilemiştir. Bu çerçevede İslâm dininin kaynağı olan Kur'ân'ın inmeye başladığı Mekke ve İslâm hukukunun detaylanarak teşekkül ettiği Medine döneminde daha önce varlıkları pek önemsenmeyen kadınlar ilâhî vahyin öznesi ve konusu olmuş; hukukta birçok fikhî hükmün teşekkülünde rol oynamıştır. Kadınlar inen vahiy ile kendi varlıklarını ortaya koymuş, zaten var olan emek ve çabaları hukukun birinci kaynağı tarafından onaylanmıştır. Böylelikle kadınlar her alanda kendini önemli görmüş, kabiliyetlerini geliştirme önündeki tüm engelleri kaldırmış ve rahat bir yaşama kavuşmuştur. Bu hızlı değişim kendisini her alanda göstermiştir.

Kadınlar, Hz. Peygamber'in yanında düşündüklerini rahatlıkla sorabiliyor ve kendilerini güvende hissedebiliyordu. Toplumda kadının tüm varlığı ve kimliği tanınmıştı. Bu öncü kadınların başında Hz. Aişe gelmekteydi. O, kadınlar hakkında değişen olumlu iklimi özetler nitelikteydi. Hz. Aişe, vahyin beşiğinde şekillenen ilmî müktesebatıyla yaşadığı toplumda adeta bir istişare makamı görevi görmüştür. Bu açıdan Hz. Peygamberden yaptığı rivayetlerle, İslâm Aile Hukuku başta olmak üzere kadının toplumda varlığını gösterdiği her alanın temel taşlarının oluşmasına kaynaklık etmiştir. Nitekim Hz. Aişe'nin hadisçiliğinin ele alınmasının nedeni aslında naklettiği bu hadislerin İslâm hukuku hükümlerinin istinbâtı açısından kaynaklık etmesi sebebiyledir. Bu açıdan Hz. Aişe sadece hadis nakilcisi değil, aynı zamanda fakih ve müfessir kimliğiyle de istidrâk yani düzeltme ve tashihlerde bulunmuş, sahâbîlere dinî ahkâmın doğru anlaşılması hususunda öncülük etmiştir. Yine genelde kadın sahâbîlerin, özeldense Hz. Aişe'nin vahyin inişi sırasındaki etkilerine bu çalışmada ayrı ayrı yer verilip değerlendirilmiştir.

Nitekim kadına yönelik bugüne kadar yapılan çalışmalar tarihî olayları aktarma ve kadının tarihteki yeri açısından ele alınmıştır. Bu çalışma ise

⁹² Zerkeşi, *H. Aişe'nin Sahabeye Yönettiği Eleştiriler*, haz. Bünyamin Erul (Ankara: OTTO, 2017), 13-18.

⁹³ Zerkeşi, *el-İcâbe*, 19.

tarihî konumunun yanında ilk defa hukukun hükümleri teşekkül ederken kadının hükümlere kaynaklığı yönünden meseleyi değerlendirmektedir. Erkeğin olduğu her yerde kadının da olduğunu tespit ederek kadınların da hukukî hükümlere kaynaklık ettiğini bilimsel bir metotla ortaya koymaktadır. Bazı hükümlerin ise sadece kadına yönelik olduğunu, onun gösterdiği çaba ve emek sonucunda ortaya çıktığını tespit etmektedir. Aslında var olan bu alanın daha önce bu yönüyle ele alınmadığını tespit ederek sonraki çalışmalara kaynaklık edecek bir çalışma ortaya koyulmaktadır. Böyle bir çalışmayı yaparken bu alanın günümüze yansıyan tarafları da ele alınmaktadır. Geleneği, zamanın değişimini ve tarihî şartları da göz önünde bulundurarak hukukî bir değerlendirmede bulunmaktadır. İslâmî hükümlerin toplumdaki sosyolojik, psikolojik ve felsefî okumalarını da ele almaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. “İddet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şuayb el- Anaût. Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1416/1995.
- Âşık, Nevzat. *H. Aişenin Hadisçiliği*. İzmir: Öğrenci Basımevi, 1990.
- Aydın, Mehmet Akif. “Evlat Edinme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/597-529. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Bolay, Süleyman Hayri. “Âdem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/358-363. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Boynukalın, Mehmet. “Teyemmüm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çağrı, Mustafa. “İftira”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/522-523. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- Çakır, Vural. *İnsan ve Değer*. Ankara: Yükseliş Yayınları, 2019.
- Döndüren, Hamdi. “İla”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Fayda, Mustafa-Koçak, Muhsin. “Ömer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/51-53. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Fayda, Mustafa. “Aişe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/201-205. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Fayda, Mustafa. “Ebû Bekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Fayda, Mustafa. “İftira-İfk Hadisesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/507-509. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Gümüş, Sadreddin. *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Aile Hayatı*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2010.
- Hamidullah, M. *İslâm Peygamberi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Harman, Ömer Faruk. “Havva”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/542-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Harman, Ömer Faruk. “Kadın”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/86-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el- Askalânî. *el-Metâlibü'l-âliye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*. thk. el-Hafız es- Seyyid Aziz Bek. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407/1987.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî. *Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekka-İbrahim el-Ebyari- Abdulhafız Çelebi. Beyrût: Daru'l- Marife, 1345.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Men' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l- kübrâ*. thk. İhsan Abbas. Beyrût: Daru'l-Kütübü'l- İlmiyye, 1990.

İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe*. Beyrût: Daru'l Fikr, 1989.

Kahraman, Abdullah. “Kadın Fakihlerin Öncüsü: Hz. Âişe”. *Diyanet İlmî Dergi* 45/2 (Nisan 2009), 73-91.

Kandehlevî, M. Y. *Hayatü's- Sahabe*. İstanbul: Divan Yayınları, 1980.

Kandemir, M. Yaşar. “Havle bint Sa'lebe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/539. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Kandemir, M. Yaşar. “Safvan b. Muattal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/485-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Koçyiğit, Talat. “Abdullah b. Übey b. Selül”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/139-140. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1961.

Martı, Huriye. *İslâm'da Kadın*. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Saadavi, Neval. *Hava'nın Örtülü Yüzü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1991.

Öz, Mustafa-Üzüm, İlyas. “Şia”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/121-123. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Özel, Ahmet. “Tahyîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Özkan, Halit. “Ümmü Umare”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/522-523. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Sabuncu, Ömer. *Âişe bint Ebû Bekir: Müminlerin Anneleri*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.

Sizgen, İbrahim. “Şafî Mezhebine Göre Cuma'nın Vücüb, Sıhhat ve Edâ Şartları”. *Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/4 (2017), 465-502.

Şeltût, Mahmûd. *el-İslâm: akîde ve şerî'a*. Kahire: Dâru's- Şurûk, 1988/1048.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş- Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî. *el- Fevâidü 'l- mecmua fi 'l- ehâdîsi 'l- mevzûa*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1960.

Şulul, Kasım. *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.

Topaloğlu, Bekir. "Tahrim Suresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/425. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Topçu, Nurettin. *Psikoloji*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1954.

Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.

Yeprem, M. Saim. *İrade Hürriyeti ve İmam Maturidi*. Ankara: TDV Yayınları, 2016.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî. *el-İcâbe li irâdi me'stedrekethu Âişe ale's-sahâbe*. çev. Bünyamin Erul. Ankara: Otto Yayınları, 2016.

Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü 'l-İslâmi ve edilletuhu*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984.